

KODANIKUÜHISKONNA ARENGUKAVA 2011-2014

Tallinn 2011

SISUKORD

Sissejuhatus.....	3
1. Kodanikuharidus.....	7
2. Kodanikuühenduste tegutsemisvõimekus ja elujõulisus.....	11
3. Kodanikuühendused kui partnerid avalike teenuste osutamisel.....	16
4. Kaasamine.....	20
5. Heategevus ja filantroopia.....	23
6. Maksumuse prognoos.....	27
7. Arengukava elluviimine ja juhtimine.....	27
8. Arengukavas kasutatud olulised mõisted.....	29
9. Seos teiste strateegiliste dokumentide ja valdkondlike arengukavadega	31

Sissejuhatus

Kodanikuühiskonda mõistetakse niisuguse ühiskonnana, kus inimeste põhiõigused ja -vabadused on kaitstud ning kus neil on võimalik teha omaalgatuslikku koostööd huvide esindamiseks ning kodanikuühenduste ja võrgustike kaudu poliitilisi otsuseid mõjutada. Kodanikuühenduste all, kes on avaliku võimu kõrval teiseks arengukava olulisemaks sihtrühmaks, mõeldakse läbivalt valitsusväliseid, kasumitaotluseta organisatsioone, lähtudes sõnakasutuses kehtivast kirjakeele normist. Kodanikuühenduse samatähenduslik mõiste on vabaühendus. Teiste arengukavas kasutatud mõistete selgitusi vaata peatükist 9.

Tugev ja demokraatlik kodanikuühiskond hoiab selle liikmed sotsiaalselt aktiivsetena, et nemad ja nende ühendused ning avalik võim saaksid töötada üheskoos Eesti Vabariigi põhiseaduses sätestatud põhiväärtuste nimel, milleks on vabadus, õiglus ja õigus, sisemine ja väline rahu, ühiskondlik edu ja üldine kasu ning eesti rahvuse ja kultuuri kestmine.

See arengukava käsitleb eelkõige avalikes huvides toimuva kodanikualgatuse osa kogu kodanikuühiskonnast ning seab strateegilised eesmärgid aastaks 2014 ning meetmed, millega avalik võim loob soodsad tingimused kodanikuühiskonna arenguks ja kodanikualgatuse toetuseks. Avaliku võimu roll kodanikuühiskonna arengule kaasa aitamisel seisneb esiteks õigusliku keskkonna ning teiste kodanikualgatuslikku tegevust reguleerivate või mõjutavate otsuste kujundamises, samuti praktikates, mida avaliku võimu esindajad kodanike ja nende ühendustega suheldes kasutavad. Viimased eeldavad teadlikkust, kodanikualgatusi toetavat hoiakut ning oskusi kaasaja, rahastaja, avalike teenuste delegeerija ning nende üle järelevalve teostajana. Arengukava sisaldabki meetmeid mõlemal suunal: nii neid, mis kujundavad ühenduste tegevuskeskkonda ja tegevusvõimekust kui ka parimaid praktikaid juurutavaid.

“Kodanikuühiskonna arengukava” on valdkondlik arengukava, mille juhtimise ja elluviimise eest vastutab regionaalminister ning seda rakendavad nii valitsusasutused kui ka kohaliku tasandi asutused ja kodanikuühendused. Arengukava on koostatud tagamaks kõigi nende ühine arusaam kodanikuühiskonna eesmärkidest ja tegevussuundadest. Arengukava loob seoseid ka külgnevate valdkondadega, näiteks venekeelse elanikkonna kaasatus ühiskonnaellu, kuid väldib dubleerivaid tegevusi – näiteks lõimumiskavas koondatud meetmeid siin arengukavas ei korrata.

Arengukava teemasid on viis: kodanikuharidus, kodanikuühenduste tegevusvõimekus ja elujõulisus, kodanikuühenduste ja avaliku võimu partnerlus avalike teenuste osutamisel, kaasamine ning heategevus ja filantroopia, mis on kõik omavahel tugevalt põimunud. Nii kujundab kodanikuharidus inimestes väärtused ja oskused, sh näiteks soovi tegutseda vabatahtlikuna või osaleda mõne kodanikuühenduste tegevuses, et olla mõjusamalt kaasatud ning kaasa rääkida ühiste asjade otsustamises. Teiselt poolt panustavad kodanikuühendused sotsiaalsete probleemide lahendamisse, näiteks osutades avalikke teenuseid. Selleks, et kodanikud oleksid aktiivsed ühiskondlikus elus osalejad ning kodanikuühendused suudaksid oma rolle täita, on vaja omakorda tugistruktuure.

Arengukava põhimõtted on suunatud kogu kodanikuühiskonnale, kuid eesmärkide lõikes on sihtgrupid konkreetsemalt määratletud. Kodanikuühiskonna arengu hetkeseisu, peamisi probleeme ja ettepanekuid nende ületamiseks käsitletakse iga teema all, kus on arengukava ja selle elluviimist kirjeldava rakendusplaani tegevuste paremaks sidumiseks toodud viimastele ka viited. Rakendusplan täiendab arengukava eesmärgi ja meetmeid, esitades tegevuskava, ressursid ja vastutajad.

Seos Euroopa Liidu ja Eesti strateegiliste dokumentide ning teiste riiklike arengukavadega

Arengukava koostamisel on arvestatud kodanikuühiskonna arengu üldisi suundi Eestis ja Euroopas ning seniseid valdkonna arengut käsitlevaid strateegilise dokumente. Euroopa Liidu tasandil ei ole sätestatud otsekohalduvaid või siduvaid kodanikuühiskonda reguleerivad õigusakte. Arengukava on kooskõlas Euroopa Komisjoni Valges Raamatus Euroopa Valitsemise kohta toodud põhimõtetega ning dokumendis esitatud ettepanekutega¹. Samuti arvestab arengukava Euroopa Komisjoni aruteludokumendis „Euroopa Komisjon ja kodanikuühendused: partnerluse tugevdamine“² esitatud ettepanekutega. Riiklikest strateegiadokumentidest on arengukava koostamisel lähtutud „[Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioonist](#)“, „[Valitsuse tegevusprogrammist 2007-2011](#)“ ning „[Riiklike struktuurivahendite kasutamise strateegiast 2007–2013](#)“. Lisaks on arengukava seotud mitmete hetkel väljatöötamisel ja juba rakendamisel olevate valdkondlike arengukavadega. Ülevaade olulistest strateegilistest dokumentidest on toodud peatükis 10.

Arengukava mõjuindikaatorid

Läbi arengukava rakendamise taotletakse kodanike ühiskondlikus elus osalemise aktiivsuse kasvu, kodanikuühenduste tegevusvõimekuse kasvu ning kolmanda sektori ja avaliku sektori vahelise koostöö tihenemist. Arengukava mõjuindikaatorid on:

1) Kodanike ühiskondlikus elus osalemise aktiivsus (kodanikuharidus; kodanikuühenduste tegutsemisvõimekus; kaasamine; heategevus ja filantroopia).

Baastase 2010	Sihttase 2014	Allikas	Vastutaja
1. Vabatahtlikku tööd teinud elanikkonna osakaal 27%	35%	1.RIK, ESA	SIM
2. Elanikkonna mitteinstitutionaalse ühiskondlik-poliitilise osaluse määr (5%)	7%	2.Euroopa Sotsiaaluuring ja Kodanikualgatuse institutsionaliseerumise uuring	SIM SIM
3. Arusaam (26%) ja huvi (45%) poliitika vastu	35% ja 45%	3. Euroopa Sotsiaaluuring	SIM

2) Kodanikuühenduste tegevusvõimekus (kodanikuühenduste tegutsemisvõimekus; heategevus ja filantroopia)

Baastase 2010	Sihttase 2014	Allikas	Vastutaja
1. Palgaliste töötajatega MTÜ-de osakaal (32%)	40%	1.Eesti Maksu- ja Tolliamet	SIM
2. Püsivabatahtlike kaasamise kogemusega kodanikuühenduse osakaal (60%) vabatahtlike kaasavatest kodanikuühendustest	70%	2.Kodanikualgatuse institutsionaliseerumise uuring	SIM

3) Avaliku sektori ja kolmanda sektori koostöö ja koostöövormide mitmekesisus (heategevus ja filantroopia; kodanikuühendused kui partnerid avalike teenuste osutamisel; kaasamine; heategevus ja filantroopia)

1 White Paper: European Governance COM(2001) 428 http://ec.europa.eu/governance/white_paper/en.pdf
2 http://ec.europa.eu/civil_society/ngo/docs/communication_en.pdf

Baastase 2010	Sihttase 2014	Allikas	Vastutaja
1. Rahulolu kaasamise korraldusega ministeeriumite tasandil (ametnike rahulolu 2.18 ja partnerite rahulolu 2.11 (5-palli skaalal, 1 kõrgeim)	1.5 ja 1.5	1. Valitsusasutuste kaasamispraktikate analüüs	RK
2. Ministeeriumid järgivad kaasamise head tava (74 %)	85%	2. Valitsusasutuste kaasamispraktikate analüüs	SIM
3. Avalikke teenuseid kodanikuühendustele delegeerinud KOVide osakaal 60%	70%	3. Kohaliku omavalitsuse üksuste avalike teenuste lepinguline delegeerimine kodanikuühendustele	SIM
4. Avaliku võimu ja kodanikuühenduste koostöökogemused: 24% KOV, 31% MV ja 17% ministeeriumi ametnikest teeb koostööd kodanikuühendustega.	40% 30% 20%	4. Kodanikualgatuse institutionaliseerimise uuring	

Arengukava elluviimise kaudu loob avalik võim kodanikuühiskonna arenguks soodsad tingimused, eesmärgiga:

- tõhustada avaliku sektori koostööd kodanikuühiskonna arendamisel ning tagada valitsussektori ühtne lähenemine kodanikualgatuse ja kodanikuühiskonna toetamisele;
- aidata kaasa osalusdemokraatia edendamisele ja kodanikuühiskonna väärtuste ning rolli kinnistumisele;
- tugevdada kodanikuühenduste tegutsemisvõimekust ning toetada kodanikuühenduste sotsiaalmajanduslikku rolli kasvu;
- tugevdada kodanikuühenduste ja avaliku sektori partnerlust;
- väärtustada ja edendada vabatahtlikku tegevust ning heategevust.

Valdkonnaüleused arendustegevused

Kodanikuühiskonna arengukava teemade (kodanikuharidus, kodanikuühenduste tegevusvõimekus ja elujõulisus, kodanikuühenduste ja avaliku võimu partnerlus avalike teenuste osutamisel, kaasamine ning heategevus ja filantroopia) juhtimine ja rakendamine eeldab valdkonnaüleseid arendustegevusi, millena käsitletakse teemasid läbivaid toetavaid tegevusi, et tagada arengukava teemade tasakaalustatus ja omavahelised seosed.

Õiguslik regulatsioon. Analüüsitakse õiguskeskkonna mõju kodanikuühiskonna arengule ning lepitakse kokku mõistetes *avalikes huvides tegutsev kodanikuühendus* ning *heategevuslik*, luuakse vabatahtliku tegevuse legaaldefiniitsioon ning õigusselgus kodanikuühendustes majandustegevuse kaudu tulu teenimises.

Teavitustegevused. Kodanikuühiskonna valdkonna tutvustus ning rolliselguse loomine. Teavituse abil tagatakse info aktuaalsus ja kättesaadavus, sh erinevate infoportaalide omavaheline liidestatus. Teavitusplaani eesmärk on kavandada kodanikuühiskonna arengukava rakendamisega seotud teavitustegevusi.

Koolitused. Seminarid omavalitsustele teemadel kodanikuühiskonna roll, tähtsus, koostöövõimalused, sh kodanikuühenduste kaasamine partneritena kohaliku elu arendamisse. Tagatakse erinevad koolitused kodanikuühendustele (alustavatele ja tegutsevatele).

Uuringud. Korduvuuringud tagavad andmete võrreldavuse, võimaluse kirjeldada trende ning hinnata arengukava tegevuste ja meetmete mõju. Arengukava raames tehakse järgmised kordusuuringud: „Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis“, „Vabatahtlikus tegevused osalemine Eestis“, „Vabatahtlike elujõulisuse indeks“ (Ameerika Ühendriikide Rahvusvahelise Abi Agentuuri USAID poolt) ning Euroopa Sotsiaaluuringu andmestiku põhjal koostatakse analüüsiraport kodanikuühiskonnast ja vabatahtlikust tegevusest.

1. Kodanikuharidus

Taust ja probleemikirjeldus

Kodanikuhariduse eesmärgiks on toetada hoolivate ja arvestavate kogukondade kujunemist, soodustada kodanikuühiskonna tugevnemist ja demokraatlikku kultuuri. Kodanikuhariduspoliitika tulemuslikkus väljendub mh kodanike aktiivsuses ja osalemises.

Kodanikuhariduse edendamisel on seni pööratud tähelepanu peamiselt üldhariduskoolide ühiskonnaõpetusele, mil on tänaseks kindel koht õppekavas ning uuringutulemused³ annavad põhjuse rahuloluks – koolinoorte demokraatiaalaste teadmiste tase on tõusnud. Eesti teismelised on hoiakutes ja osaluses rahvusvahelises võrdluses keskmisel tasemel ning kümme aastat tagasi täheldatud ohtlik lõhe eesti- ja venekeelsete koolide teadmiste vahel on vähenenud. Noored on ka kodanikena aktiivsed (vabatahtlikus tegevuses osaleb 44%, kampaaniate korraldamises 30% jne), edukalt on käivitud Euroopa Liidu kodanikuharidusprogramm Euroopa Noored.

Ka täiskasvanute hulgas edendatakse kodanikuharidust. Tegutsevad vabahariduskoolid, osa elanikkonnast lööb kaasa kogukonnaseltside ning teiste ühenduste tegevuses, kus saadakse nii koos tegutsemise kui ühise otsustamise kogemusi. Lisaks panustavad ühendid oma liikmete kodanikuoskuste ja -teadmiste arendamisse koolitustega. Olulised on kodanikuaktiivsust ärgitavad algatused nagu Teeme ära!, teavituskampaaniad ning sotsiaalsed aktsioonid, mis motiveerivad kaasa mõtlema ning kogukonna huvides tegutsema. Siiski ilmneb viimaste uuringute põhjal, et inimesi, kes on viimase paari aasta jooksul osalenud vähemalt neljas eri tüüpi ühiskondlikus tegevuses, on eestimaalaste hulgas vaid 11%. Kõige enam (39%) on passiivseid, ainult valimas käijad. Euroopa Sotsiaal-uuringu andmed lubavad aktiivseteks hinnata 9,3 % elanikkonnast⁴.

Seega pole kodanikuharidusse paigutatud ressursid andnud seni tuntavat panust demokraatia tugevdamisse Eestis. Üheks põhjuseks on valdkonna liigne killustatus erinevate toimijate vahel ja poliitika ebapiisav sihistatus, eri rakenduskavadega seatud eesmärgid pole sidustatud, programmide ja algatuste seoseid ega mõju pole analüüsitud. Olulist vastutust tegevuste eluviimisel kannab kolmas sektor, kelle algatused ei ole projektipõhise rahastamise tõttu alati elujõulised.

Poliitikavaldkonnana on kodanikuharidus leidnud käsitlemist “Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni” (EKAK) elluviimise raamistikus⁵, aga ka eri valdkondade poliitika korraldamises. Näiteks täiskasvanute mitteformaalse õppe võimaldamine omaalgatuse ja sotsiaalse vastutustunde arendamiseks on üheks “Täiskasvanuhariduse arengukava 2009-2013” eesmärgiks. “Noorsootöö strateegia 2009-2013” üheks prioriteediks on noorte osaluse suurendamine. Eelkooli- ja kooliealiste noorte iseloomu ja hoiakute kujundamiseks on käivitatud riiklik programm "Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009-2013". Rahvusvähemuste kodanikuharidus on üheks Eesti lõimumiskava ülesandeks. “Kodanikuühiskonna arengukava” ei dubleeri teisi tegevuskavasid, vaid tegeleb kitsaskohtadega kodanikuhariduse üldises korralduses ja valdkonnapoliitika täiendamisega.

3 IEA 2009.a. Kodanikuhariduse uuringu esitlus <http://media.tlu.ee/archive/index.php/Esitlus/IEA+Vaimela>

4 European Social Survey <http://ess.nsd.uib.no/> Kasutatud on 2008. aasta tulemusi ning arvestatud vastajaid, kes viimase 12 kuu jooksul on teinud vähemalt kaht loetlust: võtnud ühendust poliitiku või valitsusametnikuga, töötanud erakonna või kodanikualgatuse heaks, töötanud mõnes kodanikuühenduses või seltsis, kandnud kampaaniamärki, allkirjastanud petitsiooni, osalenud piketil, boikoteerinud kindlat toodet.

5 EKAK rõhutab ühe pikemaajalise prioriteedina vajadust kodanikuhariduse ja -aktiivsuse taseme tõusu ning osalusdemokraatia tugevdamise järele.

Arengukava rakendamisel keskendutakse kolmele suunale: valdkonna koordineerimiseks süsteemi loomine, kodanikuhariduse kvaliteedi ja sisu täiustamine, ning enamate inimeste kaasamine kodanikuharidusse. Meetmete olulisemateks sihtrühmadeks on kodanikuhariduse korralduses osalevad asutused ja organisatsioonid ning vähemaktiivsem osa elanikkonnast.

Kodanikuhariduse läbimõeldud kavandamine on esmatähtis, et luua tingimused osalevama ühiskonna kujundamiseks. Lahendusena on eksperdid pakkunud välja ühendpoliitika mudeli⁶, kus on koondatud nii avaliku võimu kui ka kolmanda sektori organisatsioonid. Mudeli rakendamise esimesel etapil luuakse ühtne teabeväli (meede 1, tegevus 2), et edendada osapoolte suhtlust ja tõsta partneritevahelist usaldust ning üldist võimekust. Teises etapis keskendutakse ekspertteadmise koondamisele ja poliitika kujundamiseks ning elluviimiseks vajaliku haldusstruktuuri loomisele (meede 1, tegevus 3). Mudel ei näe ette kõikide kodanikuharidust edendavate tegevuste tsentraliseerimist, vaid paremat koordineerimist ning poliitika elluviimise eest vastutav üksus võib paigutada olemasolevate struktuuride juurde – esmatähtis on kokkuleppe saavutamine koostöömudeli, poliitika rakendamismehhanismide ning vajalike ressursside osas.

Samaaegselt koordineerimise parandamisega tuleb kindlustada, et nii haridussüsteem kui mitteformaalsed õppimisvõimalused pakuksid senisest enam praktilist demokraatiakogemust. Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus on uute riiklike üldhariduse õppekavade läbivaks teemaks, kuid koolid vajavad juhendamist ja nõustamist. Näiteks kuidas kasutada õppeeesmärkide saavutamiseks koostööd kodanikuühendustega, kogukonnaprojektide läbiviimist, vabatahtlikku tegevust (meede 2, tegevus 1) või kuidas rakendada edukamalt koolidemokraatiat (meede 2, tegevus 2).

Kodanikuharidus ei saa piirduda üldhariduskooli lõpetamisega, vaid ka koolitusprogrammides (sh erialakoolitus ning täiendõpe) tuleb toetada selliste teadmiste ja oskuste kasvu, mis on vajalikud kogukonnas või riigi asjade arutamises aktiivselt osalemiseks (meede 2, tegevus 3). Ka avaliku sektori töötajate ettevalmistusel tuleb rõhutada kodanikuühiskonna kaasamise tähtsust poliitika kavandamisel ja rakendamisel (meede 2, tegevus 4). Avaliku võimu võimaluseks ja ülesandeks on tagada, et jätkuksid kodanikuühenduste korraldatavad kodanikuaktiivsust toetavad ettevõtmised nagu valimised, valimiste-eelsed debadid, õpibussid jm algatused, suurendades ka omavalitsuste rolli kodanikuhariduslike initsiatiivide toetamisel (meede 2, tegevus 5).

Koolitustest ja algatustest ei võta tihti osa need inimesed, kellel puudub osalemise positiivne kogemus või kelle sotsiaalsed võrgustikud ei motiveeri passiivseid hoiakuid muutma. Kuna tööealise inimese jaoks on üheks oluliseks suhtlusvõrgustikuks töökoht, tuleb algatada dialoog tööandjatega kodanikuhariduse edendamise võimaluste leidmiseks töökohal (meede 3, tegevus 1). Kogukonna tasandil saab soodustada lihtsamate õppimismudelite teket, mis suurendavad kodanikuteadlikkust ning aitavad kaasa diskussioonikultuuri edendamisele (meede 3, tegevus 2).

Kodanikuhariduse olulisust tuleb enam teadvustada töös sihtrühmadega, kel on oht sattuda tõrjutusse vähese võime tõttu riigiasutusega suhtlemisel, nt vanemaalised, riigikeelt mittevaldavad, äärealade madala haridustasemega inimesed (meede 3, tegevus 3). Ühiskonnaelus osalemise võimalustest ei ole piisavalt teadlikud mitte-eestlastest kogukonnagrupid, kes vajavad tuge ja julgustamist kodanikuühenduste võrgustikega liitumiseks ning aktiivsemaks osalemiseks kolmanda sektori ettevõtmistes (meede 3, tegevus 4).

6 Kodanikuhariduse ühendpoliitika mudel
http://www.siseministeerium.ee/public/KH_yp_mudel_080610.rtf

Eesmärk

Kodanikuharidus on süsteemselt koordineeritud ning tõhusalt korraldatud, suurendades Eesti elanike aktiivset ja vastutustundlikku osalemist ühiskonnaelus.

Selgitus

Kodanikuhariduse süsteemseks koordineerimiseks rakendatakse ühendpoliitika mudelit. Programiline lähenemine võimaldab seada prioriteedid, parandada kodanikuhariduse kättesaadavust, kindlustada algatuste mitmekülgsus ja järjepidevus. Teiseks võimaldab programiline lähenemine jälgida algatuste mõju ja tulemuslikkust. Samaaegselt tegeletakse kodanikuhariduse sisu täiustamise ning vähemkaasatud sihtrühmadeni jõudmisega. Tähtsustatakse formaal- ja mitteformaalsete haridussüsteemide sidustamist ning meetodikate arendamist, mis võimaldavad praktiliste kogemuste omandamist. Eri sihtgruppide kaasamiseks rakendatakse mitmekesiseid õppimismudeleid.

Meede 1: Riikliku kodanikuhariduse poliitika elluviimise süsteemne koordineerimine ja korraldamine.

Käivitatakse kodanikuhariduse poliitika kujundamise ning selle elluviimise koordineerimise eest vastutava üksuse töö. Kodanikuhariduse poliitika rakendusüksuse esimeseks ülesandeks on teenindada ühiskonnateadlasi, haridustöötajaid, kohalike omavalitsuste, meedia, äri- ja kolmanda sektori esindajaid koondavat demokraatiahariduse nõukoda, mis vastutab valdkonna plaanimise ja koordineerimise eest ning korraldab regulaarset seiret. Teiseks on kodanikuhariduse poliitika rakendusüksusel täidesaatev roll ning tegevusprogrammi elluviimiseks kindlustatakse pidev eelarve.

Tegevused on kavandatud etapiliselt – alustatakse osapoolte partnerlusel põhineva koostöövõrgustiku kokkukutsumise ning ühtse teabevälja loomisega, luues esimese sammuna digitaalne teaberoom, mis koondab info kodanikuhariduse koolitajate, programmide ja projektide, juhiste ja õppematerjalide, parimate praktikate, kodanikuhariduslikele algatustele rahastuse leidmise võimaluste ning valdkonna uuringute kohta. Järgmises etapis alustatakse teadmiste ja kogemuste koondamisega.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Osapoolte rahulolu koostöö ning kodanikuhariduse poliitika koordineerimise süsteemiga.
- Kodanikuhariduse edendamiseks kokkulepitud tegevuskava täitmine.

Meede 2: Eesti elanike teadlikkuse kasvatamine demokraatliku ühiskonna toimimisest, osalemise olulisusest ja võimalustest ning õigustest ja vastutusest kodanikuna.

Keskendutakse kodanikuhariduse sisu täiustamisele, õppimismudelite sidustamisele ning praktilise kogemusõppe tähtsuse suurendamisele. Formaalharidussüsteemis julgustatakse ning motiveeritakse uue riikliku õppekava rakendamise raames aktiivõppemeetodite kasutuselevõttu ning osaluspõhise koolikultuuri kujundamist üldhariduskoolides.

Koostöös koolitusasutustega koostatakse soovitusel kodanikuhariduslike komponentide osakaalu suurendamiseks erialaõppes ning täiendkoolituskavades, julgustades eelkõige praktilistel ülesannetel põhinevate meetodite aktiivsemat kasutuselevõttu õppurite kodanikuoskuse tõstmisel. Eesmärgiks on arendada õpilastes selliseid oskusi nagu teiste arvamustega arvestamine, läbirääkimisoskused, oskus võtta vastutust, kaaslaste kaasamine otsuste tegemisse jne.

Selleks, et erinevates sektorites töötavad spetsialistid teadvustaksid enam demokraatliku ühiskonna toimimise iseloomu ja osapoolte vastastikust mõju, korraldatakse töötajate ühiskoolitusi, töövarju-

päevi ja tehakse koostööd noortele spetsialistidele mitmekesisemate praktikavõimaluste pakkumisel. Motiveeritakse ka kohalikke omavalitsusi toetama kogukondlikke kodanikuhariduslikke algatusi. Tegevuste kavandamisel ja läbiviimisel tekkivate partnerluste ja diskussioonide abil antakse uus tuge kodanikuhariduse suuremale väärtustamisele ühiskonnas.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Koolidemokraatia on kujunenud koolikultuuri loomulikuks osaks.
- Täiskasvanud elaniku kodanikuõiguste tundmise tase.
- Elanikkonna informeeritus poliitikast ja poliitilistest otsustest.

Meede 3: Vähemaktiivsete ühiskonnagruppide teadlik kaasamine kodanikuhariduslikesse algatustesse.

Kodanikuaktiivsuse tõstmine eeldab väiksema osaluskogemusega inimeste julgustamist, et nad tunneksid end demokraatlikus keskkonnas mugavalt ning saaksid ja sooviksid ümbritseva suhtes sõna sekka öelda. Arengukava rakendamisel tähtsustatakse kodanikuhariduslike võimaluste jõudmist nende sihtgruppideni, kes on tavapäraest koolitustest või algatustest erinevail põhjusil kõrvale jäänud.

Kogukonnatasandil motiveeritakse ning julgustatakse kodanikuhariduslike õpiringide loomist, mis soodustavad naabruskonna elanike omavahelist koostööd demokraatlikus ühiskonnas toimetulemiseks oluliste teadmiste ja oskuste jagamisel. Koolitatakse ja nõustatakse sotsiaalhoolekande valdkonnas töötavaid spetsialiste kodanikuhariduse võimaluste enamaks kasutamiseks tõrjutuse ennetamisel ja üksikisiku ning perekonna toimetuleku parandamisel.

Koostöös tööandjatega leitakse võimalused tööealise elanikkonna kodanikupädevuste tõstmiseks töökohal, motiveerides osalusõppel põhinevate algatuste läbiviimist töökollektiivides. Rahvusvahemuste kogukondade liikmete osalusoskuste ja -kogemuste suurendamiseks julgustatakse mitte-eestlastest kogukonnagruppe osalema aktiivsemalt kolmanda sektori valdkondlikes algatustes ning võrgustike töös.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Kodanikuhariduslike koolituste ja algatustega seotud elanikkonna määr.

2. Kodanikuühenduste tegevusvõimekus ja elujõulisus

Taust ja probleemikirjeldus

Õiguskeskkond

Kodanikuühenduste tegevusvõimekus tugineb paljus õiguskeskkonnale, mis kas soodustab või pärsib kodanikuühiskonna arengusuundumusi. Mittetulundusühingute ning sihtasutuste seadused loovad head alused ühingute asutamiseks ja tööks, ühtsed maksustamise alused ja nõuded raamatupidamisele annavad raamid majandustegevusele ning avalikustatavad majandusaasta aruanded muudavad kolmanda sektori läbipaistvamaks.

Rea aastate vältel on Ameerika Ühendriikide Rahvusvahelise Abi Agentuuri (USAID) uuringus hinnatud ka Eesti kodanikuühenduste elujõulisust mitmete teemavaldkondade osas. 2009. aastal sai õiguskeskkond küll paremuselt teise hinde⁷ (1,7), samas vajavad praktikas õiguslikku analüüsi ja regulatsiooni mitmed arengusuunad: kodanikuühendused tegelevad üha enam majandustegevuse kaudu omatulu teenimisega, osutavad avalikke ja kogukonnateenuseid, käivitavad sotsiaalseid ettevõtteid jmt (meede 1, tegevus 1).

Mittetulundusühingute ja sihtasutustena tegutsevad väga eripalgelised kodanikuühendused huvitegevusest kuni äriliste eesmärkideni, usuorganisatsioonidest ja külaseltsidest ametiühingute ja erakondadeni, kutse-, äriühingute ja omavalitsuste liidud, üksnes liikmete huvides tegutsejad või valitsusasutuste ja omavalitsuste poolt loodud ühingud. Säärane mitmekesisus muudab raskeks kolmanda sektori kohta andmete kogumise ja analüüsimise. Analüüsi ja täpsustamist vajab Eesti majanduse tegevusalade klassifikaator (EMTAK), mis on statistiliste andmete kogumise ja töötlemise aluseks ja selleks ning registri korrastamiseks on Justiitsministeerium kavandanud tegevused vastavalt "Mittetulundusühingute seaduse" § 36¹ sätestatud menetlusele (meede 1, tegevus 4).

Registris ja statistikas ei eristata avalikes huvides tegutsejaid, mida ei paku ka Vabariigi Valitsuse 08.02.2000 korraldus nr 94 "Tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute ja sihtasutuste nimekirj", mille lisatingimuseks on kitsalt tõlgendatav heategevuslikkuse mõiste. Ühtlasi ei toimu nimekirja kandmine järjekindlalt ning see sisaldab organisatsioone, mis seaduse kriteeriumite alusel ei peaks sinna kuuluma. Tulumaksusoodustuse roll vajab analüüsi, nimekirja korrastamist (meede 1, tegevus 2).

Alates 2010. aastast esitavad ka mittetulundusühingud oma majandusaastaruanded elektrooniliselt mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrile, mis loob võimalused ühingute põhiantmete (liikmete arv, käive, teenitud omatulu, erinevatelt rahastajatelt saadud toetused jmt) elektrooniliseks töötlemiseks ja analüüsimiseks. Käivitatakse elektroonilisest majandusaasta aruannete esitamisest lähtuv registri korrastamine (meede 1, tegevus 3).

Avalikest vahenditest rahastatavad kodanikuühenduste tugistruktuuride teenused

Kodanikuühendused vajavad järjepidevalt riigieelarvest rahastatavaid tugiteenuseid: nõustamist, koolituse ja konsultatsioonide saamise võimalusi, mitmesuguseid mentorlus- ja arendusprogramme, informatsiooni kolmandas sektoris ja valdkonnas toimuva kohta, uuringute ja analüüside kättesaadavust, üritusi ühiste teemade arutamiseks jmt.

7 (1-7 skaalal, kus 7 on halvim) Vabaühenduste elujõulisuse indeks, USAID, 2009, www.ngo.ee/indeks

Selleks töötavad Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse koordineeritavates maakondlikes arenduskeskustes paarkümmend konsultanti. Sarnaseid tugiteenuseid osutavad ka Siseministeeriumi rahastusel Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit (e-nädalakiri, ajakiri Hea Kodanik, konverentsid, kevad- ja suvekoolid jmt) ja Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus (vabatahtliku tegevuse alased koolitused ja konsultatsioonid, arendustegevused). Teatud ühenduste jaoks vajalikke tugitegevusi korraldavad ka SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital ning külaseltside nõustamisega tegeleb liikumine Kodukant oma koordinaatorite ja konsulentide võrgustiku abil, samuti mitmed valdkondlikud ühenduste katusorganisatsioonid.

USAIDI elujõulisuse indeksi järgi on tugistruktuuride pakutav Eestis kõrgeimal tasemel – 1,6 (seitsme palli skaalal, kus 7 on nõrgim). Tugiteenused on välja arendatud ja rakendatud, kuid esineb ühtaegu dubleerimist või hoopis liigset killustatust. Teenuste osutamist tuleb paremini koordineerida, eesmärgiga saavutada nende kõrgelt stabiilne kvaliteet, dubleerimise vältimine ja ebaefektiivsetest tegevustest loobumine. Lisaks arendatakse kodanikuühenduste juhtidele mõeldud koolitus- ja arendusprogrammide kvaliteeti ning koordineeritakse nende rahastamist, sest juhid vajavad üha enam individuaalset lähenemist ning äriühingutega analoogilise riikliku koolitustoetuse kaudu valikuvõimalusi koolitustel osalemiseks (meede 2, tegevused 1, 2).

Maakondlike arenduskeskuste nõustajate kvalifikatsioon vajab ühtlustamist. 2011 a alguses käivitub maakondlike arenduskeskuste infosüsteem (MAKIS). Sarnase suunitlusega tugiteenuseid (info, juhendid, näidismallid, e-nõustamine jmt) pakkuvad portaaliid MAKIS ning www.ngo.ee vajavad sidustamist ja koordineerimist nii parema kättesaadavuse huvides kui ka ressursside säästlikumaks kasutamiseks (meede 2, tegevused 3, 4).

Kodanikuühenduste riigi ja kohaliku omavalitsuste eelarvetest rahastamise korrastamine

Avaliku võimu poolne rahastamine on üheks kolmest ühenduste sissetulekuallikast omateenitud tulu (sh liikmemaksud) ning erasektori toetuste kõrval. Tugeva kolmanda sektoriga arenenud riikide võrdlus osutab, et keskmiselt moodustab avaliku võimu poolne rahastus ligi poole (48%) kodanikuühenduste sissetulekust, olles kõige olulisem tuluallikas (omateenitud tulu 45%, erasektori toetused 7%).⁸ Eestis täpne statistika puudub, kuid uuringute abil on seda hinnatud. 2009. aastal nimetasid mittetulundusühingud oma rahastamisallikatena tulusid liikmemaksudest (63% ühingutest), toetusi omavalitsustelt (51%) ja riiklikest fondidest (31%). Vähem nimetatakse tulu majandustegevusest (28%), toetusi riigieelarvest (22%) ning Eesti ettevõtetelt (17%).⁹

USAIDI indeksiga hinnati 2009. aastal kodanikuühenduste finantsilist elujõulisust kõrvuti organisatsioonilise elujõulisusega ja avalike teenuste osutamisega kõige tagasihoidlikumalt – 2,4. See mahajäämus nõuab tegevuste kavandamist kodanikuühenduste tegevusvõimekuse ja elujõulisuse tugevdamiseks. Kodanikuühenduste rahastamispraktikate uuringute, sealhulgas „Kodanikuühenduste riigieelarvelise rahastamise 2006–2007 analüüsiraport“¹⁰ ja „Hasartmängumaksust ühendustele toetuste eraldamise ja kasutamise põhimõtete mudeli koostamine“¹¹ põhjal on selgunud ühenduste riigieelarvelise rahastamise probleemid ja kitsaskohad.

8 Salamon, Sokolowski, List “Global civil society, vol. 2: Dimensions of the nonprofit sector” (2004), lk. 30 jj.

9 Tallinna Ülikooli Kodanikuühiskonna uurimis- ja arenduskeskus 2010: http://www.siseministeerium.ee/public/KUAK2010_institutsionaliseerumine.pdf

10 PRAXIS, 2008, http://www.siseministeerium.ee/public/K_RErahastamise_2006-2007_anal_siraport.pdf

11 BDA Cosulting OÜ 2008 http://www.siseministeerium.ee/public/BDA2008_hasartmangumaksu_mudel.pdf

Arengukava raames rakendatakse Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud „Kodanikuühenduste riigieelarvelise rahastamise korrastamise kontseptsiooni“¹² põhimõtteid. Programmi rakendamiseks on välja töötatud „Kodanikuühenduste riikliku rahastamise korrastamise programm“ (meede 3, tegevus 1 ja mitmed teised tegevused).

Valitsusepoolseteks ühenduste rahastamisviisideks on projektitoetused, teenuste delegeerimine ja tegevustoetused¹³. Neist kõige vähem levinumad on Eestis tegevustoetused, mis tähendab avalikule võimule olulise partnerorganisatsiooni tegevuse ja arengu toetamist ning nõuab rahastajalt suuremat professionaalsust ning kodanikuühenduste tegevuse ja rolli sügavamat tundmist ja mõistmist. Rakendusplaaniga luuakse eeldused tegevustoetuste eraldamiseks (meede 3, tegevus 1 ja 2).

Tegutsevate rahastamisstruktuuride mitmekesisus on tekitanud vajaduse nende omavahelise tihedama regulaarse koostöö järele (millega alustas 2010. aastal Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit), et ühtlustada toetustingimusi, taotlus- ja aruandevorme ning teisi rakendatavaid praktikaid ja tagada demokraatlikud otsused ning tegevuse läbipaistvus (meede 3, tegevus 3).

Jätkamist ja arendamist vajavad juba rakendatud kodanikuühenduste tegevusvõimekust suurendavad rahastamisallikad – Kodanikuühiskonna Sihtkapital (meede 2, tegevus 5) ja kohaliku omaalgatuse programm (meede 2, tegevus 6). Aasta-aastalt on kohalikud omavalitsused muutunud teadlikumaks kodanikuühenduste olemusest ja toetamise vajadusest, paljudel on selleks välja töötatud spetsiaalne kord. See vajab Siseministeeriumi poolt analüüsimist ja paremate praktikate ja näidete levitamist saavutamaks nende rakendumine kõigis omavalitsustes (meede 3, tegevus 4).

Eesmärk

Riigiasutused ja kohalikud omavalitsused toetavad kodanikuühenduste tegevust. Kodanikuühendused on tegevus- koostöö- ja jätkusuutlikud ning sotsiaalsete muutuste algatajad ja elluviijad.

Selgitus

Tugev kodanikuühiskond ja tegutsemisvõimelised kodanikuühendused selle osana on oluliseks demokraatia arengu eeldusteks. See tähendab, et kodanikud ning avaliku võimu ja äri sektori esindajad tähtsustavad kodanikuühenduste rolli ühiskonnas. Avaliku võimu struktuurid saavad tugevdada kodanikuühiskonda läbi soodsa õiguskeskkonna kujundamise, ühenduste tegevust toetavate tugistruktuuride poolt osutatavate teenuste arendamise ning rahastamismehhanismide korrastamise kaudu. Õiguslikus raamistikus täpsustatakse kodanikuühenduste erisused tulenevalt nende eesmärkide ja tegevuste sisust. Arendatakse edasi riigieelarvest rahastatud ühenduste tegevust toetavaid tugistruktuure, rakendatakse koolitus- ja arenguprogramme, meetmeid ning toetusi kodanikuühenduste jätkusuutlikkuse tagamiseks, samuti tegevusvõimekuse ja koostöö edendamiseks elanike osaluse suurendamist ühiskonnas kaasarääkimisel, huvirühmade vajaduste ja huvide esindamisel ning avalike ja kogukonnateenuste osutamisel ja töökohtade loomisel.

Meede 1: Kodanikuühenduste tegevusvõimekust ja elujõulisust toetava õiguskeskkonna arendamine.

Kodanikuühenduste tegevust sätestavate õigusaktidega täpsustatakse regulatsioone, defineeritakse selgemalt erinevat rolli täitvate ühenduste määratlused (nt avalikes huvides tegutsemine). Määratle-

12 „Kodanikuühenduste riigieelarvelise rahastamise korrastamise kontseptsioon“, http://www.siseministeerium.ee/public/Rahkon_260309.pdf

13 Lisaks on laialt levinud, et valitsus toetab ühendusi läbi maksusüsteemi, tasuta või soodushinnaga ruumide, nõustamise, koolituste jms pakkumise, laenude või laenugarantiide jms kaudu.

takse vabatahtliku tegevuse legaaldefiniitsioon, samuti vabatahtlikuna tegutseva isiku õiguslik seisund ning nähakse ette õiguslikud mehhanismid vabatahtlikule tema tegevusega seotud kulude katmiseks selliselt, et organisatsioonidel oleks võimalik vältida täiendavat maksukoormust.

Analüüsitakse ühenduste majandustegevuse ja omatulu teenimise käigus esilekerkinud probleeme ning töötatakse välja vajalikud juhendmaterjalid. Samuti vajavad õiguslikust aspektist analüüsimist viimastel aastatel tekkinud suundumused nagu avalike teenuste osutamine kodanikuühenduste poolt, sotsiaalse ettevõtluse või kogukonnateenuse osutamisega tegelevad, heategevuslikud jmt ühendused.

Täpsustatakse Vabariigi Valitsuse 08.02.2000 korralduse nr 94 "Tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute ja sihtasutuste nimekirja" rolli ja sellesse kuulumise õiguslikke tagajärgi.

Kolmanda sektori läbipaistvuse tagamiseks rakendatakse meetmeid, et mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrile esitatud majandusaasta aruannete kaudu saadav teave ning riiklik statistika kajastavad korrektset ja piisavalt ulatuslikult mittetulundusühingute ja sihtasutuste tegevust.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Eesti mittetulundussektori jätkusuutlikkus (koosneb seitsmest alamindikaatorist).
- Rakendunud seadusemuudatuste mõju hinnang kodanikuühendustele.

Meede 2: Riiklike kodanikuühendustele osutavate tugiteenuste kvaliteedi, mahu ja kättesaadavuse parandamine.

Kodanikuühenduste tegevusvõimekuse oluliseks soodustavaks teguriks on tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet, milleks on nõustamine, teavitamine, koolitused, koolitustoetused, mentorlus- ja arendusprogrammid, nende võimaldamine IT lahenduste kaudu jmt. Tugiteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamiseks kaardistatakse riigi toetusel kodanikuühendustele osutatavad teenused ja nende osutajad ning luuakse koordineeritud süsteem. Arendatakse välja sidustatud nõustamis- ja infoportaalid, mis koondavad vajalikku teavet kodanikuühenduse asutamise ja igapäevase tegevuse kohta, dokumendinäidiseid, infot koolituste, rahastamisvõimaluste ja sündmuste kohta üle Eesti, vabatahtliku tegevuse edendamiseks seonduvat ning muid teenuseid. Käivitatakse kodanikuühenduste e-nõustamine pädevate konsultantide abil, luuakse korduma kippuvate küsimuste andmebaas.

Koondatakse ka andmekogumid – valdkondlikud koolitajad, maakondades tegutsevad ühendused, avalike teenuste pakkujad jne. Kodanikuühendustele tugiteenuste osutamisel rakendatakse pikemaajalisi lepinguid, mis parandab nende tegevuste kvaliteeti ja suurendab süsteemsust. Arendatakse edasi koolitus- ja arendusprogrammi alustavatele ja tegutsevatele ühendustele ning luuakse kodanikuühenduste juhtide täienduskoolituste süsteem.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Kodanikuühenduste riiklike tugistruktuuride tegevuse efektiivsus.
- Kodanikuühenduste rahulolu riiklike tugistruktuuride teenuste ja nende osutajatega.

Meede 3: Kodanikuühenduste riigi ja kohalike omavalitsuste eelarvetest rahastamise korrastamine.

Avalikes huvides tegutsevate kodanikuühenduste korrastatud rahastamiseks kasutatakse avalikus sektoris ühtlustatud rahastamispraktikaid ja protseduure, mis aitavad kaasa läbipaistvale, ligipääsetavale, avalikke huve kaitsvale ja tulemuslikule rahastamisele. Viiakse ellu kodanikuühenduste riikliku rahastamise korrastamise programm.

Ühenduste riigieelarveline rahastamine lähtub riigi arengukavade elluviimisest tulenevatest vajadustest. Selleks suurendatakse ühenduste tegevusvõimekuse ja elujõulisuse tõstmisele suunatud ressursse ning edendatakse avaliku sektori ja ühenduste strateegilist partnerlust. Eestkosteorganisatsioonidele töötatakse välja kriteeriumid, mille alusel rakendatakse ministeeriumides tegevustoetust partneritele nende osalemiseks ja liikmete kaasamiseks (eestkosteks).

Riigieelarveliste toetuste eraldamiseks kodanikuühendustele kehtestatakse selgemad ja ühetaolisemad kriteeriumid (teabe avalikustamine oma tegevuse kohta, eetilise tegutsemise), läbipaistvad tingimused ning toetuste eraldamise korrad (taotluste menetlemise ja toetuste eraldamise otsustusprotsess).

Kodanikuühenduste, nende katusorganisatsioonide ja võrgustike tegevusvõimekuse ja elujõulisuse tugevdamiseks, uuenduslike kodanikualgatuslike ideede elluviimiseks analüüsitakse vajadusi ja võimalusi ning kavandatakse kodanikuühenduste tegevus- ja koostöövõimekuse edasiarendamise, sotsiaalsetes protsessides osalemise ning piirkondliku konkurentsivõime tõstmise riigieelarvelise toetamise suurendamine.

Kohalikke omavalitsusi julgustatakse välja töötama ja rakendama kodanikuühenduste rahastamise kordasid ja tingimusi.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Kodanikuühenduste riigieelarvelise rahastamise süsteemi korrastatus.
- Kodanikuühenduste osakaal, kes saavad toetust enam kui kolmest rahastamisallikast.

3. Kodanikuühendused kui partnerid avalike teenuste osutamisel

Taust ja probleemikirjeldus

Vabariigi Valitsus on heaks kiitnud Siseministeeriumi koostatud kontseptsiooni „Avalike teenuste delegeerimise suunad mittetulundusühendustele“¹⁴, millest on ajendatud enamik arengukava selle peatüki meetmeid ja tegevusi.

Avalike teenuste osutamise lepinguline üleandmine kodanikuühendustele on kohalikes omavalitsustes küllaltki levinud praktika: sellealast koostööd teevad enam kui pooled (u 60%) omavalitsused, mille elanikud moodustavad kokku u 87% Eesti elanikest. Omavalitsused finantseerivad kodanikuühenduste tegevusi, sealhulgas ka nende osutatavaid avalikke teenuseid erinevatel viisidel, seejuures teenust lepingus sageli selgelt määratlemata ja kodanikuühenduse toetamist, kas tegevustoetuse (sh vara tasuta kasutamise) või projektitoetuse raames teenuse osutamisenä teadvustamata.

Avalikke teenuseid antakse kodanikuühendustele osutada kõige enam sotsiaal-, spordi- ja kultuuri ja noorsootöö valdkondades, kusjuures 2/3 neist teenusepakkujatest on kodanikualgatuslikud ühendused. Omavalitsused, kes teevad kodanikuühendustega teenuse osutamisel koostööd ja on delegeerinud neile avalike teenuste osutamist, on tööga valdavalt rahul – kõrgelt hinnatakse teenuse sisulist kvaliteeti ja sihtrühma vajadustega arvestamist. Suur on ka nende huvi tulevikus senisest enam teenuseid kodanikuühendustele anda ja seda peamiselt valdkondades, kus teenuseid juba praegu delegeeritaksegi ning kus kolmanda sektori võimekust kõrgemalt hinnatakse.

Lisaks valdkondadele, kus suuremaid kogemusi omatakse, on omavalitsustel huvi anda üle avalikke teenuseid ka seal, kus kodanikuühenduste suudet praegu veel nii tugevaks ei peeta: sotsiaalteenused, huviharidus, kuriteoennetus ja heakord. Need hinnangud viitavad ka vajalikele arendustegevustele – esimeste valdkondade puhul oleks vaja toetada pigem juhiste ja süsteemsema abimaterjaliga ja teiste puhul vaja luua teenuse kirjeldusi koolitada teenuse osutajaid ning arendada nende omavalikel koostööd. Samas esineb takistusi, mis mõjutavad omavalitsuse ja kodanikuühenduste suudet tagada kvaliteetne ning eesmärgipärane teenus. Esiteks tuntakse omavalitsustes kohatist ebakindlust õigusaktide täitmisel ning vajadust selgema regulatsiooni järele. Suhteliselt üldist delegeerimise õiguslikku raamistikku tõlgendatakse vähemkogenumate juhtide poolt kui piirangut teenuste üleandmisele. Arengukavas on sel eesmärgil kavandatud praktiliste juhendmaterjalide väljatöötamine (meede 1, tegevus 1, 2).

Lisaks sätestab “Halduskoostöö seadus” erandid, mille puhul ei pea omavalitsuse osalusega mittetulundusühingud halduslepingu sõlmimisel riigihangete seaduse protseduuri järgima. Nii ei lähtuta teenuseosutaja valikul sageli professionaalsusest ja teenuse kvaliteedist, vaid et teenuse osutaja valik oleks lihtsam. Arengukava rakendamise käigus on plaanis halduskoostöö seaduse konkreetset sätet analüüsida ning esitada muudatusettepanekud (meede 1, tegevus 1.2).

Senine praktika teenuste osutamise lepingute sõlmimisel, nende täitmisel ja järelevalvel on kirju – kasutatakse eri lepingutüüpe ning lepingute põhjalikkus erineb oluliselt. Tulemuste hindamine ja kontroll piirdub valdavalt teenuseosutajate aruannete ja kuludokumentide ülevaatamisega, vähe kasutatakse sihtgruppide teenusega rahulolu hindamist ning ligi 1/3 juhtudel kontrolli ei toimugi. Põhjalike lepingute koostamisele ja sisulise järelevalve tegemisel aitavad kaasa avalike teenuste

14 Kontseptsioon „Avalike teenuste lepingulise delegeerimise suunad mittetulundusühendustele“
http://www.siseministeerium.ee/public/Teenuste_deleerimise_kontseptsioon_FIN.pdf

delegeerimise protsessi ja tulemust kirjeldavad juhendmaterjalid (meede 1, tegevus 1.1) ning teenuste miinimumstandardid ja sisukirjeldused (meede 1, tegevused 2 ja 3).

Teenuste osutamise üleandmine ja teiste tänapäevaste valitsemise põhimõtete rakendamine sõltub oluliselt omavalitsusjuhtide arusaamadest, teadmistest ja hoiakutest ning ka kodanikuühenduste teadlikkusest ja valmisolekust. Delegeerimine võimaldab suurendada omavalitsuse suutlikkust, kuid eeldab temapoolset algatust ja soodsa keskkonna loomist. Seega arvestatakse teenuste delegeerimise alaste koolitusmoodulite koostamisel, koolitustel ning nõustamissüsteemi arendamisel mõlema poole spetsiifikat ja vajadusi (meede 2, tegevused 1 ja 2).

Kodanikuühendused ei tee avalike teenuste osutamisel piisavalt omavahelist koostööd, kuigi üksteise tugevuste kasutamisest tekkivas sünergias peitub märkimisväärne potentsiaal. Eelkõige alles tekkivale koostööle, sh omavalitsustega, aitab kaasa informatsiooni süsteemne koondamine, kodanikuühendustest ja nende osutatavatest teenustest ning selle kättesaadavaks muutmise, aga ka parimate praktikate levitamiseks ja omavaheliste kontaktide loomise soodustamiseks valdkondlikele seminaride korraldamine (meede 2, tegevus 3).

Pikemaajaliste partnerlussuhete kujunemist takistab praegu levinud avalike teenuste delegeerimise üheaastane lepinguperiood, mis on liiga lühike nii teenuse stabiilsuse ja kvaliteedi suurendamiseks kui ka omavalitsuse administratiivkoormuse vähendamiseks. Teenuste delegeerimise arendamisele, praktilisele testimisele ning delegeerimise kui koostööviisi juurutamisele aitab kaasa pilootprojektide rakendamine ning stabiilsete koostöösuhete loomisele pikemaajaliste lepingute või raamlepingute sõlmimine, mis võimaldavad partneritel tegevusi pikaajalisemalt kavandada (meede 2, tegevus 5).

Samas on kodanikuühenduste küllaltki nõrk jätkusuutlikkus teenuste osutamisel ohuks nii omavalitsustele kui ka teenuse tarbijatele, kuid samas ei võta omavalitsused sageli ka midagi ette, et nende jaoks oluliste partnerite elujõulisust suurendada. Seetõttu on elujõulise partnerluse tagamiseks avalike teenuste osutamisel oluline panustada kodanikuühenduste oskuste arendamisse ka riiklike sihtfinantseeringute abil (meede 3, tegevus 2).

Tähelepanuta ei tohi jätta ka delegeerimise üht olulist eesmärki: teenuse kättesaadavuse ja kvaliteedi paranemist, mistõttu tuleb enam tähelepanu suunata teenuse lõppkasutajate rahulolu väljaselgitamiseks regulaarse tagasiside küsimisega ning selle sidumisele teenuse osutamise hindamise ning kvaliteedi parandamisega (meede 4, tegevus 1).

Eesmärk

Avalike teenuste osutamine avaliku sektori ja mittetulundusühenduste koostöös on läbipaistev, jätkusuutlik ja partnerluspõhimõtteid järgiv ning kodanikud on teenustega rahul.

Selgitus

Riigiasutused ja kohalikud omavalitsused tunnustavad kodanikuühenduste rolli avalike teenuste osutamisel, teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse arendamisel. Riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste delegeerimise suute tõus ning kodanikuühenduste teenuseosutamise oskuste arendamine tagavad jätkusuutliku koostöö avalike teenuste osutamisel. Teenuste delegeerimine kodanikuühendustele on ühtlustatud, läbipaistev ja partnerluspõhimõtteid järgiv ning delegeerimisel rakendatakse süsteemseid ühtlustatud aluseid.

Meede 1: Avalike teenuste kodanikuühendustele delegeerimise soodustamine ja delegerimispraktikate ühtlustamine.

Meetmega arendatakse kohalike omavalitsuste ja kodanikuühenduste asjatundlikkust ning suutlikkust teenuseid kvaliteetsemalt ja tõhusamalt osutada ning ühtlustada seniseid praktikaid teenuseosutamise delegeerimisel. Selleks koostatakse juhendmaterjalid, mis koostöö ja delegeerimise erinevaid vorme. Juhendid arvestavad eri tüüpi kodanikuühenduste spetsiifikat ja sellega seotud tugevaid ja nõrku külgi delegeerimisprotsessis.

Avalike teenuste sisu ja kvaliteedi ühtlustamiseks koostatakse olulisemate teenuste miinimumstandardid, mille alusel peavad asutused (sh omavalitsused) leidma optimaalsed lahendused taseme tagamiseks. Standardeid toetavad omakorda riigiasutuste, omavalitsuste, teenuse otseste osutajate, tarbijate ning valdkonna ekspertide koostöös koostatud teenuste sisukirjeldused, mis sisaldavad nii soovitatavat tööprotsessi kui oodatavaid väljundeid, aidates paindlikumalt kaasa teenuste pidevale arendamisele ja kõrgema kvaliteedi poole liikumisele.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Delegeerimispraktikate ühtlustumine: kohalike omavalitsuste ja riigiasutuste arv/osakaal, kus on kehtestatud avalike teenuste delegeerimise kord.
- Avalike teenuste osutamisel miinimumstandardeid ja/või teenuste sisukirjeldusi rakendavate riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste osakaal.

Meede 2: Riigi ja kohalike omavalitsuste poolt kodanikuühendustele avalike teenuste lepingulise delegeerimise toetamine ja sellealase võimekuse arendamine.

Kohalike omavalitsuste ja kodanikuühenduste võimekuse tõstmisel ning omavahelise partnerluse toetamisel on oluline roll nii omavalitsusjuhtidele ja ametnikele kui kodanikuühenduste esindajatele suunatud koolitusmooduli väljatöötamisel ja elluviimisel. Lisaks eelmises meetmes kirjeldatud juhenditele käsitlevad koolitused ka erinevaid aspekte kodanikuühenduste ja osaluse rollist kohaliku valitsemise kontekstis ning selle ergutamise võimalustest, mis aitaks sihipäraselt arendada kodanikuühendusi kui kohaliku arengu suutlikkuse lisaressursi ning anda omavalitsusele teadmisi, kuidas aktiveerida kodanikualgatust ning järk-järgult suurendada teenust osutavate kodanikuühenduste võimekust.

Delegeerimise võimaluste teadvustamiseks ning kvaliteetsete teenuste tagamiseks kohalikul tasandil on oluline ministeeriumide eestvedamisel regulaarsete seminaride korraldamine parimate praktikate tutvustamiseks, levitamiseks ja kontaktide loomiseks ning oma vastusvaldkonnas kontaktide hoidmine nii teenuseosutajate kui teenuse sihtrühmade pädevate esindusisikutega, saamaks infot poliitika tegelikust rakendumisest ehk sihtrühmadeni jõudmise edukusest. Jätkuva arengu tagamiseks on oluline eelkõige maakondlike arenduskeskuste kaasabil pakkuda omavalitsustele ja (potentsiaalsetele) teenuseosutajatele delegeerimisega seonduvat nõustamist.

Info levitamiseks, avatuse suurendamiseks ning stabiilsemate koostöösuhete arendamiseks on oluline luua avalike teenuste osutamisest huvitatud kodanikuühenduse ja delegeerimisest huvitatud kohalike omavalitsuste jaoks veebikeskkond, kus on võimalik levitada ja leida asjakohast infot (juhendid, näidised, seminarid, koolitused jne) ning viia kokku teenuse osutajad ja omavalitsused.

Teenuste delegeerimise arendamisele, praktilisele testimisele ning delegeerimise kui koostööviisi juurutamisele aitab pikemaajaliste partnerite puudumisel kaasa pilootprojektide rakendamine. Stabiilseid koostöösuhteid omavalitsuste ja nende pikemaajaliste teenuseid osutavate partnerite vahel

aitab luua ja soodustada programipõhiste pikemaajaliste raamlepingute sõlmimine ja nende sidumine üksteise arengukavadega.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Mittetulundusühendustele avalike teenuste osutamist delegeerinud omavalitsuste osakaal valdkonniti ja kohalike omavalitsuste suurusgruppide lõikes.
- Teenuseid osutavate MTÜde hinnang partnerlusele omavalitsusega. KOVide rahulolu teenuseid osutava MTÜga.

Meede 3: Teenuseid osutavate kodanikuühenduste arengu soodustamine ja toetamine.

Kodanikuühenduste jätkuva enesearendamise motiveerimiseks ning asjatundlikumate teenuse osutajate eristamiseks ja tunnustamiseks riiklikul või kohalikul tasandil luuakse kodanikuühenduste tunnustamise süsteem, mis põhineks akrediteerimisel, vastavustunnistuste väljaandmisel, registreerimisel või kindla sisuga soovituskirjade andmisel omavalitsuste, erialaliitude või riigiasutuste poolt.

Konkreetsetes valdkondades kodanikuühenduse arendamisele aitab kaasa riiklikke sihtfinantseeringute süsteemsem kasutamine perspektiiviga, et valitsusasutused ja omavalitsused saaks neile vajadusel senisest keerukamaid teenuseid delegeerida ning kaasata kodanikuühendusi valdkondade arendustegevusse. Sihtfinantseerimine tähendab riiklike finantseeringute puhul fookustamist sektori üldpädevuse kõrval ka teenuse osutamise oskuse arendamisele ning välisabi vahendite sihipärasest ja teadlikult suunamist teenuseosutamise alaste oskuste tõstmisesse, eriti riskirühmadesse kuuluvatele või tundlikele sihtgruppidele.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Avalikke teenuseid osutavate kodanikuühenduste arv/osakaal.
- Teenuse kasutajate/klientide rahulolu kodanikuühendustele delegeeritud teenusega
- Kohalike omavalitsuste rahulolu delegeeritud teenuste kvaliteediga.

Meede 4: Teenust korraldatavalt kodanikuühendustelt ning teenuse kasutajatelt saadava tagasiside arvestamine.

Selleks, et pakutav teenus vastaks kõige paremini selle kasutajate vajadusele luuakse mehhanismid, mis soodustavad teenuse korraldajate ning kasutajate kogemuste arvesse võtmist teenuse edasisel arendamisel. Kodanikuühenduste ja avaliku sektori partnerluses teenuste kõrge taseme tagamiseks tuleb enam tähelepanu suunata pidevale teenuse kasutajate tagasiside saamisele ja arvestamisele, seda nii riiklikult väljatöötatavate juhendmaterjalide koostamisel, koolituste läbiviimisel, kui kohaliku tasandil igapäevasel teenuseosutamisel).

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Kodanikuühendustele delegeeritud avalike teenuste tarbijate rahulolu ja tagasiside küsimise sagedus

4. Kaasamine

Taust ja probleemikirjeldus

Kaasamine ja kodanike osalemine ei ole eraldiseisev valdkond, vaid seondub tihedalt avaliku halduse üldise korraldusega, laiema eesmärgiga tagada riigivalitsemise tõhusus ja läbipaistvus ning avalike huvidega arvestamine.

Kaasamise arendamine on lahutamatu seotud valitsusväliste partnerite suutlikkusega osaleda poliitikakujundamisel, riigi otsuste ettevalmistamisel ning nende eestkostrolliga oma liikmete kaasamisel. Kuidas tugevdada ühenduste oskusi ja võimalusi kaasa rääkida ning esindada oma liikmeid, käsitletakse peatükis „Kodanikuühenduste tegevusvõimekus ja elujõulisus“

Poliitikakujundamisel osalenud partnerite hinnangul tunnetavad kodanikuühendused järjest enam enda olulist rolli ühiskonna ees seisvatele probleemidele parimate lahenduste leidmises, täpsemalt ka õigusaktide ja poliitikadokumentide ning nende ettevalmistamise kvaliteedi parandamises. Arengukava lähtub veendumusest, et kodanike ja neid esindavate kodanikuühenduste aktiivne huvi riigiasjade suhtes on teretulnud ning kaasamisega saavad avaliku võimu esindajad seda ise aktiivselt soodustada. Arengukava rõhutab ka vajadust motiveerida avaliku sektori töötajate osalemist aktiivse kodanikuna olulistest debattides ning otsuste kujundamise protsessides.

Kaasamine ministeeriumides on seni valdavalt kirjutamata reeglite ja kokkulepete põhine. Nii ametnike kui ka kaasatud partnerite tagasisidest selgub, et senine rõhuasetus pehmetele meetmetele (soovituslik kaasamise hea tava, selle tutvustamine koolituste ja kirjalike juhendmaterjalide abil), ei ole loonud piisavat süsteemsust. Kaasamise tulemuslikuks rakendamiseks on vaja selget õiguslikku ning töökorralduslikku alust, mis seoks kaasamise ametnike tavapärase tööprotsessidega – õigusaktide ja valdkondlike arengukavade ettevalmistamine, planeeringute kehtestamine, mõjude hindamine, rahastusmeetmete tingimuste kujundamine jmt. Kaasamise ulatuse määramisel tuleb arvestada ettevalmistatava otsuse ühiskondliku kaalukusega – st kaasamist on eriti vaja just oluliste mõjudega poliitikadokumentide puhul. Selleks tuleb kaasamine siduda mõjude hindamisega nii eelnõude kui arengukavade puhul.

Valitsusasutuste vahel tuleb saavutada kokkulepped, milliseid riigi tööprotsesse reguleerivaid dokumente on vajalik täiendada, et need sisaldaks juhiseid kaasamise korralduseks (sh eelnõude normitehnika, valdkondlike arengukavade koostamise nõuded, rahastamise meetmed (meede 1, tegevused 1-3)). Samas tuleb analüüsida kaasamise senist kajastamist nii arengukavade kui eelnõude puhul, kus vastavad nõuded on juba kehtestatud, kuid nende täitmine puudulik.

Kaasamise korrastamist ning nii seadusest tulenevate kui kaasamise heast tavast lähtuvate nõuete täitmise juhendamist on vaja nii maakondlikul kui omavalitsuste tasandil, sh avalike planeeringute menetlemiseks, avalike teenuste kujundamiseks. Arengukavas on kavandatud toetavad tegevused maakondlike arenduskeskuste konsultantide töö toetamiseks (meede 1, tegevus 5), kes saavad seejärel nõustada kaasamise korraldust omavalitsustes.

Vajalik on tagada otsustamise ning sealhulgas kaasamise kui tööprotsessi jälgitavus. Seni pole ministeeriumidel kohustust avaldada tööplaan (kuigi mitmed seda teevad). Info saamine ettevalmistamisel olevatest eelnõudest ja poliitikadokumentidest on hajutatud ja raskesti leitav. Sellest võib olla tingitud ka seniste õigusloome ja poliitika-otsuste jälgimise kanalite – osalusveebi ja e-õiguse tagasihoidlik kasutatavus. Kumbki kanal pole veel kujunenud huvirühmade esindajatele peamiseks infoallikaks. Osalusveebis avaldatakse pigem juhuslik valik eelnõudest – näiteks 2009. aastal toimus avalik konsultatsioon 8% eelnõude puhul, mida käsitleti valitsuse istungitel. E-õigus kajastab

protsessi lõppfaasi, kui toimub juba ministeeriumidevaheline kooskõlastamine ning kodanikuühendustel on hilja sekkuda.

Avalikkusele peaks aga kättesaadav olema info, milliseid otsuseid ette valmistatakse, ning kes ja kuidas koostamisel osalevad. Seda aitab saavutada valitsuse otsuste – õigusaktide ja poliitikadokumentide menetlemise infosüsteem, mis seostab osalusveebi ja e-õiguse keskkonnad. Ühendatud infosüsteemi tutvustamiseks ja kasutamise juhendamiseks on plaanitud tegevusi ka selles arengukavas (meede 2, tegevus 6).

Kaasamise sisulise kvaliteedi hindamisel on selgunud, et partnerite ja ametnike hinnangud kaasamisele on üksteisele lähenenud. Siiski puuduvad kriteeriumid kaasamise kvaliteedi hindamiseks. See-ega vajab kaasamise meetodika läbitöötamist ja täiendamist ning parimate praktikate ja oskusteabe levitamiseks korraldatakse koolitusi erinevatele sihtgruppidele ning nõustatakse ametnikke kaasamise korraldamisel. Vastavalt vajadusele töötatakse välja juhised kaasamise erijuhtudeks (meede 2, tegevus 1).

Seni on lahtine, kes ja kuidas peaks lahendama ebaõnnestunud kaasamise või selle puudumise juhtumeid. Arengukavas tehakse ettepanek luua sõltumatu nõuandev komisjon, mis koosneb nii avaliku sektori kui kodanikuühenduste esindajatest (meede 2, tegevus 5). Selline eneseregulatsiooni organ saab nõustada ja hinnata kaasamisprotsesside tulemuslikkust ning kindlustada, et nii kaasajate kui osalejate ootused oleksid tasakaalus. Komisjoni rolli ja selle võimalikku kuulumist mõne olemasoleva kogu juurde analüüsitakse arengukava rakendusperioodi algul.

Kodanike teadlikkus ning motivatsioon otsustusprotsessides osalemiseks vajab järjekindlat arendamist. Kodanike aktiivsuse edendamist käsitletakse arengukava kodanikuhariduse peatükis, siin on plaanitud sihitud teavitustöö osalemisvõimaluste tutvustamiseks, sh e-kaasamise kanalite teavitustöö.

Eesmärk

Avaliku sektori otsuste kujundamisel arvestatakse valitsusväliste osapoolte panusega ning osapooled on rahul kaasamise protsessi läbiviimisega.

Selgitus

Kaasamine kui demokraatia põhimõtete rakendamine ja kodanikuõiguste reaalne tagamine on osa poliitilisest kultuurist. Kodanikuühiskonna areng ja tugevus mõjutab poliitilise kultuuri kvaliteeti. Selles arengukavas nähakse kaasamist kui hea halduse ja osalusdemokraatia edendamise praktilist vahendit

Meede 1: Kaasamise rakendamise korrastamine riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil.

Kaasamise hea tava paremaks rakendamiseks täiendatakse avalikus sektoris tööprotsesside kirjeldusi nii õigusloome kui muude otsuste (sh valdkondlikud arengukavad, rahastusmeetmed, seisukohad jms) kujundamise jaoks. Sätestatakse selged juhised, mida ametnikud tööprotsessides järgivad. Vastavalt asutuse iga-aastasele tööplaanile plaanitakse kaasamist koos selleks vajalike ressursside (piisav aeg, eelarve ja vastutaja) eraldamisega. Selgete töökordade ja -plaanide alusel saab avalikkus ülevaate, milliseid otsuseid ette valmistatakse, millised huvigrupid ja kodanikuühendused nende koostamisel osalevad. Kaasamise läbiviimist jälgitakse regulaarselt, analüüsides õigusloome ja strateegilise plaanimise dokumente. Korrastatakse ministeeriumide, maakondlike arenduskeskuste ja nende partnerite koostöö alused. Toetatakse asutuste- ning sektoritevahelist koostööd ning ühiseid arendusprojekte.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Kaasamise korraldus on seotud asutuste tööprotsessidega (tööplaanid kajastavad kaasamist peamistes õigusloome otsustes).

Meede 2: Kaasamispraktikate arendamine.

Kaasamise meetodikaid täiendatakse ja võetakse laiemalt kasutusele. Seetõttu tõuseb kaasamisprotsesside kvaliteet; parimaid praktikaid tunnustatakse. Kvaliteedi hindamiseks töötatakse välja kriteeriumid. Kaasamise nõustamise ja hindamise funktsioonid luuakse või lisatakse olemasoleva kogu juurde.

Kaasajatele pakutakse koolitusi ja nõustamist kaasamisjuhtude plaanimise ja läbiviimise toetamiseks. Eri sihtgruppidele pakutakse mitmekesiseid osalemisvõimalusi ning kodanikele tutvustatakse kanaleid, mille kaudu saab avalikule võimule ettepanekuid esitada.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Kodanikuühenduste hinnang oma mõjule poliitikakujundamisel.
- Ametnike teadlikkus kaasamise parimatest praktikatest.
- Ühenduste ja elanikkonna teadlikkuse kasv osalemise e-võimalustest.

5. Heategevus ja filantroopia

Taust ja probleemikirjeldus

Hinnanguliselt tehakse Eestis aastas 280 miljoni krooni eest rahalisi annetusi ja kolme miljardi krooni väärtuses vabatahtlikku tööd. Üha enam väärtustatakse heategevuse rolli nii sotsiaalse kapitali kasvatamisel kui otsese sotsiaalmajandusliku panusena riigi arengus, mis on arvestatav ka osana sisemajanduse kogutoodangust.

Annetamine

Arenenud annetuskultuuriga riikides moodustavad püsiannetused jätkusuutlike kodanikuühenduste tulubaasist olulise osa ning kuigi Eesti ühiskonnas on annetamise kui ühe heategevusvõimaluse nähtavus suhteliselt kõrge tänu laialdastele kampaaniatele teles ja välimeedias, on püsiannetuste osas, rääkimata filantroopiast, meil veel palju arenguruumi. Annetusvaldkonna populariseerimisele ja usaldusväärse tagamisele on viimastel aastatel aidanud kaasa mitmed ärisektori algatused, näiteks Swedbanki annetuskeskond, SA Dharma allfondid jt.

Aasta jooksul teeb vähemalt ühe annetuse napilt alla poole 15-74 aastastest Eesti elanikest (EMOR 2009), kuid annetajate hulk on püsinud kolmel viimasel aastal stabiilsena ja majanduskriis sellele mõju pole avaldanud. Tuntud kaubamärgiga heategevuslike eesmärkidega organisatsioone, kelle eelarvest annetusteks miljoneid kroone eraldatakse, on Eestis samas vaid alla kümne. Annetuste osatähtsus enamuse kodanikuühenduste tuludest on marginaalne, seega on valdkonna olulisimaks katsumuseks annetuskultuuri arendamine, et kasvatada annetajate osakaalu ühiskonnas ning nende annetuste suurust ning regulaarsust.

Ligi kolmveerand inimestest pole huvi tundnud või jälginud, mis on annetatud rahast edasi saanud, samas on kindlustunne sellest, et annetus täitis oma eesmärgi, mõnevõrra langenud (EMOR 2008). Ühelt poolt on usalduse langemise põhjuseks meedias laialt kajastatud annetustega seotud skandaalid (annetusi kogunud organisatsioonide pankrotid) ja selgitamata jäänud põhimõtetest tulenevad segadused (annetusraha kasutamine väärtpaberite ostmiseks). Teisalt on suurenenud kodanikuühenduste omavaheline konkurents annetajate tähelepanu pärast, jättes emotsioonidele rõhuvas turundustegevuses oma senised tulemused ja mõju teavitamata. Järelikult on ülesandeks tõsta nii inimeste huvi annetuste kasutamise jälgimise vastu kui ka kodanikuühenduste panust teavitustegevusse, mis koos läbipaistvusega toob kaasa usalduse tõusu ja annetuskultuuri senisest kiirema arengu.

Ka siin teema all on vajadus analüüsida annetamise õiguslikku keskkonda, sh statistika kogumist, mis viiakse ellu peatükis „Kodanikuühenduste tegevusvõimekus ja elujõulisus“ raames. Sama oluline soodustuste sisust ja võimalikust laiendamisest on tõsta potentsiaalsete annetajate teadlikkust maksusüsteemi praegusest toetusest annetuskultuuri edendamisse ehk soodustuste enamast kasutust.

Vabatahtlik tegevus

Vabatahtlik tegevus põhineb inimeste omaalgatuslikul tööel selle eest rahalist tasu saamata. Vabatahtliku tegevuse korraldamine eeldab sellegipoolest vahendeid ja poliitikat ning strateegiaid. Vabatahtliku tegevuse toetamisel ja korraldamisel on üksteist täiendavad rollid ja võimalused nii avalikul, kolmandal kui ka ärisektoril.

Uuring „Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis“¹⁵ näitas, et vabatahtlikuna on nii iseseisvalt kui organisatsioonide korraldamisel tegutsenud kokku veidi alla poole Eesti elanikkonnast. Samas ei ole suur osa vabatahtlikest teadvustanud endid vabatahtlikena. Enamiku ehk 78% kõikidest vabatahtlikest moodustavad n-ö väheaktiivsed vabatahtlikud, kes löövad ühekordselt kaasa konkreetsetes tegevustes või ettevõtmistes, kuid ise neid ei algata. Seega vabatahtlikku tööd Eestis tehakse, kuid teadlikkus sellest ning osalejate pühendumus ei ole väga kõrged.

Inimeste rahulolu vabatahtliku tegevuse alase teadlikkuse ja informatsiooni kättesaadavusega on kõrge üldisel tasemel (nt vabatahtliku tegevuse kasu Eestile ja inimestele), kuid nii vabatahtlikud kui ka mittevabatahtlikud hindavad praktilist teadlikkust madalamaks (nt valdkonnad, kohad ja organisatsioonid, kus saab vabatahtlikuna tegutseda). Teavitust suunatakse nii vabatahtliku tegevuse põhimõtete ja tegevusvõimaluste tutvustamisele kui konkreetsete tegevuste pakkumisele ja seeläbi uute vabatahtlike värbamisele (meede 3, tegevused 3, 4 ja meede 4, tegevus 2).

Enamike inimeste arvamuste kohaselt on vabatahtlik tegevus nii ühiskonna kui ka inimese arengu seisukohast oluline ja vajalik (78%), vähem leitakse, et avalik võim seda väärtustab (38%). Seetõttu tuleb riigi tasandil töötada vabatahtliku tegevuse arendamisega süsteemsemalt, avalikustada valdkonnaga seotud edusamme ning arenguid, jätkates näiteks vabatahtlike tegude regulaarset tunnustamist (meede 3, tegevus 2, meede 4, tegevus 1). Jätkatakse ka vabatahtliku tegevuse teemaliste regulaarsete uuringutega ning eraldi käsitlemist vajavad vabatahtlikega tegelevad organisatsioonid. Oluline on vaadata nende suutlikkust, kogemust, motivatsiooni ning välist tuge vajavaid aspekte (meede 3, tegevus 1).

Viimase viie aastaga on vabatahtlike kaasamine ühendustes märkimisväärselt suurenenud¹⁶. Aktiivsete vabatahtlike motiveerimine ja hoidmine toimubki suuresti organisatsioonide suute kasvatamise kaudu, milleks vajalikest tegevustest mõningaid on käsitletud arengukava peatükis „Kodanikuühenduste tegevusvõimekus ja elujõulisus“ (nt seadusandlus, koolitused ja mentorprogrammid ühendustele).

Kodanikuühenduste tegevustesse vabatahtlike kaasamise toetamise ja edendamise tegelevad üleriigiliselt ja valdkondadeülevalt peamiselt Siseministeerium ning Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus. 2010. aasta septembris käivitati Kodanikuühiskonna Sihtkapitali toetuste abil viis maakondlikku vabatahtlikku tegevust koordineerivat keskust ning oluline on kindlustada nende elujõulisus valitsuse, omavalitsuste ning keskuste juhtorganisatsioonide koostöös ka pärast projektide lõppemist 2011. aasta mais. Lisaks koordineerivad mitmed ministeeriumid ja kodanikuühendused vabatahtlikku tegevust oma valdkondades.

2011 on Euroopa vabatahtliku tegevuse aasta, mida Eestis koordineerib Siseministeerium. Euroopa aasta raames kavandatud tegevustega soovitakse eelkõige tõsta üldist teadlikkust vabatahtlikust tegevusest, selle väärtusest ja vabatahtlikuna tegutsemise võimalustest ning tugevdada ühenduste vabatahtlike kaasamise suutlikkust. Mitmed Euroopa aasta raames algatatud ja käivitatud tegevused on integreeritud rakendusplaani pilootprojektidena.

15 „Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis“, EMOR, Praxis, Kristina Mänd, Jon Ender <http://www.siseministeerium.ee/public/VTosalemine2009.pdf>

16 Tallinna Ülikooli kodanikuühenduste uuringu ja arenduskeskuse uuringu raport “Kodanikualgatused institutsionaliseerumine Eestis 2009/2010:” http://www.siseministeerium.ee/public/KUAK2010_institutsionaliseerumine.pdf

Eesmärk

Annetusi tehakse läbimõeldult, regulaarselt ja suurenevas mahus. Vabatahtlik tegevus on ühiskonnas soodustatud, tunnustatud ja väärtustatud ning vabatahtlikud on tõhusalt kodanikuühenduste tegevustesse kaasatud ja koordineeritud.

Selgitus

Annetuste positiivset mõju kodanikuühiskonna arengule suurendavad annetamise läbimõeldus (tagab mõjususe) ja regulaarsus (tagab stabiilsuse) ning annetuste kasutamise läbipaistvus (tagab tõhususe). Seadusandliku keskkonna korrastamine, sh maksusoodustuste laiendamine või edasi arendamine ning nendest teavitamine aitavad annetamise populaarsust tõsta nii füüsiliste kui juriidiliste isikute seas. Statistika kogumise parandamine aitab annetuskultuuri trende paremini jälgida ja seadusandlike muudatuste mõju objektiivsemalt hinnata. Hea tava koostamine ja rakendamine suurendab nii annetajate teadlikkust oma annetuste mõjust ühiskonnale kui ka kodanikuühenduste läbipaistvust, tõhusust ja mõju annetuste kasutamisel. Hea tava kujuneb standardiks seda kiiremini, mida rohkemad rahastajad hakkavad nõudma selle järgimist enda poolt finantseeritavatelt kodanikuühendustelt.

Vabatahtlikul tegevusel on oluline roll kodanikuühiskonna ja demokraatia tugevdamisel, mõõdetav majanduslik väärtus ja sellega kaasneb avalike ressursside kokkuhoid. Vabatahtlikud osalevad kohalikes ja ühiskondlikes arendustegevustes, vabatahtlik tegevus loob sotsiaalset kapitali ning sidusust, toetab inimeste arengut ning avaldab nende tervisele positiivset mõju. Vabatahtliku tegevuse väärtustamise, tunnustamise ning tõhusa teavituse tulemusena tuuakse vabatahtliku tegevuse juurde uusi inimesi, suurendatakse aktiivsete ja pikemaajaliselt tegutsevate vabatahtlike osakaalu ning suureneb vabatahtliku tegevuse kvaliteet, tulemuslikkus ja mõjususe.

Meede 1: Annetamise keskkonna korrastamine.

Seadusandlik keskkond soodustab annetuste tegemist heast tavast lähtuvatele kodanikuühendustele. Kogutav statistika võimaldab jälgida ja analüüsida annetamise trende.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Annetamise seadusandliku raamistiku rakendatavus ja selgus.
- Annetamise trend annetuse saamise deklareerinud organisatsioonide arvu põhjal.

Meede 2: Annetamise hea tava koostamine ja levitamine.

Annetuste kasutamise läbipaistvuse ja mõjususe tagamiseks töötatakse välja annetuste kogumise ja kasutamise hea tava kodanikuühendustele ning annetajatele. Kodanikuühiskonna rahastajad (sh avaliku võimu asutused) aitavad tava teadvustamisele kaasa, nõudes selle rakendamist endi rahastavate kodanikuühenduste poolt. Annetajad valivad toetatavaid lähtuvalt sellest, kuidas edukalt viimased hea tava põhimõtteid järgivad. Annetuste regulaarsus ja kogumaht kasvavad.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Annetajate osakaal elanikkonnast.
- Annetuste kogumaht.
- Annetuste kogumise head tava järgivate kodanikuühenduste arv.

Meede 3: Kodanikuühendustesse vabatahtlike kaasamise ja nende koordineerimise toetamine ja edendamine.

Vabatahtliku tegevuse toetamiseks ja edendamiseks tehtavad otsused tuginevad uuringutest ja statistikast saadavale informatsioonile. Hinnatakse vabatahtliku tegevuse kaudu loodud väärtusi, sealhulgas rahalist, mis võimaldab seda projektides kaasrahastamisena arvestada. Luuakse parem alus kodanikuühendustele vabatahtlike kaasamisega seotud kulude katmiseks. Riigiteenistujatele ja ettevõtetele suunatud programmid aitavad kodanikuühendustel kaasata rohkem vabatahtlikke, viivad neid kokku oma erialaste oskustega ning teavitavad vabatahtliku tegevuse võimalustest ja sellega loodavatest väärtustest.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Organisatsioonide korraldatud vabatahtlikus tegevuses osalenud inimeste määr (väheaktiivsed vabatahtlikud / aktiivsed vabatahtlikud).
- Aktiivsete vabatahtlike osakaal kõigist vabatahtlikest

Meede 4: Vabatahtliku tegevuse teavitustegevused ja propageerimine. Informatsioon kodanikuühendustes vabatahtlikuna tegutsemise võimaluste kohta on kättesaadav.

Tunnustamine innustab ja motiveerib inimesi vabatahtlikku tegevust alustama või jätkama ning annab vabatahtlikele ja neid kaasavatele kodanikuühendustele tagasisidet tegevuse olulisusest ühiskonnas. Teabe levitamisel rõhutatakse vabatahtliku tegevuse väärtuslikkust ning innustatakse inimesi vabatahtlikuna tegutsema. Inimesed teavad, miks nad vabatahtlikuna tegutsevad ning kus ja kuidas nad seda teha saavad. Vabatahtlikuna tegutseda soovivate inimeste tõhusaks rakendamiseks on esmatähtis pakkuda neile reaalseid võimalusi ehk üldinfo kõrval teavet nii pidevalt vabatahtlikke kaasavate kodanikuühenduste kohta kui ka vahendatakse kodanikuühenduste konkreetseid vabatahtliku tegevuse kuulutusi.

Meetme rakendamise tulemuslikkuse hindamise indikaatorid:

- Info hulk, mitmekesisus ja kättesaadavus mittetulundusühingutes vabatahtlikuna tegutsemise võimaluste kohta (Vabatahtlike Värava külastuste arv kuus/aktiivsete kuulutuste arv kuus).
- Vabatahtliku tegevuse ühiskondliku väärtuse ja rolli kohta käiva info selgus ja kättesaadavus kodanikuühendustele, vabatahtlikele ning vabatahtliku tegevuse toetajatele.

6. Maksumuse prognoos

Arengukava rakendusplaanis on esitatud tegevuste esialgne hinnanguline maksumus. See prognoos on koostatud koostöös asjaomaste ministriumidega ning tugineb „Kodanikualgatuse toetamise arengukava 2007-2010“ rakendamise praktikale sarnaste meetme ja tegevuste maksumuse kohta. Rahastamise üksikasjalik plaan kinnitatakse koos iga-aastase riigieelarvega.

Arengukava rakendusplaani tegevuste elluviimist rahastatakse ministriumide ja Riigikantselei eelarvest ning Euroopa Sotsiaalfondist (Kodanikuühenduste maakondlike tugistruktuuride toetamise programm; Kodanikuühenduste riikliku rahastamise korrastamise programm) ning Šveitsi Vabariigi Vabariigiühenduste Fondist.

Arengukava kogumaksumus on ca 16, 256 milj eurot (Tabel 1), millest 2011. a kavandatud eelarve on ca 3,493 miljonit eurot 2012. a ca 4,216 milj eurot ja 2013-2014. a ca 8,547 miljonit eurot.

Tabel 1: Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014 maksumuse prognoos

	2011 miljonit eurot	2012 miljonit eurot	2013-2014 miljonit eurot
Siseministri eelarves	3,451	4,174	8,489
Kohaliku omavalitsuse ja regionaalhalduse osakonna vahendid	0,126	0,164	0,292
SA Kodanikuühiskonna Sihtkapital	1,189	1,598	3,515
Kohaliku omaalgatuse programm	1,157	1,157	2,314
ESF MAK programm	0,633	0,699	1,504
ESF Kodanikuühenduste riikliku rahastamise korrastamise programm	0,055	0,051	
Šveitsi Vabariigiühenduste Fond	0,285	0,505	0,864
Euroopa Komisjoni toetus Euroopa vabatahtliku tegevuse aasta läbiviimiseks (EVTA)	0,006		
Riigikantselei eelarves	0,042	0,042	0,058
KOKKU	3,493	4,216	8,547

7. Arengukava elluviimine ja juhtimine

Kodanikuühiskonna arengukava juhtimise ja elluviimise eest vastutab Siseministerium. Lisaks viivad arengukava tegevusi ellu Riigikantselei ja teised ministriumid. Kodanikuühiskonna poliitika kujundamine ja rakendamine on horisontaalne, mistõttu sõltub kodanikuühiskonna poliitika edukus olulisel määral ministriumide valmidusest määratleda valitsusasutuste üleseid ühishuve ning võtta vastutust koostööpoliitika rakendamise eest. Arengukava vältib erinevate osapoolte dubleerivaid tegevusi. Arengukava meetmete raames viivad tegevusi ellu riigiasutuste kõrval veel kohaliku omavalitsuse üksused, kodanikuühendused ja äri sektor.

Siseministerium koordineerib, sh algatab arengukava täiendamise ja muutmisega seonduvaid küsimusi ning jälgib ja hindab arengukava rakendamist vastavalt seatud eesmärkidele. Kaasatud ministriumid ja asutused informeerivad riigi eelarvestrateegia ja riigieelarve koostamise protsessi ajal Siseministeriumi nende valitsemisalas eelolevaks perioodiks ja eelarveaastaks kavandatavates kodanikualgatust toetavatest tegevustest, mille põhjal saab Siseministerium sisendi rakendusplaani täpsustamiseks.

Pärast valdkondliku arengukava kinnitamist Vabariigi Valitsuse korraldusega, moodustatakse selle rakendamist suunav ja tagasisidet andev ning elluviimist jälgiv töörühm kodanikuühiskonna arengukava rakendamiseks. Kodanikuühiskonna arengukava rakendamise töörühma juhib Siseministeriumi kodanikuühiskonnavaldkonna juht ja liikmeteks on meetmete ning tegevuste elluviimise eest vastutavate ministriumide esindajad ning meetmeid ja tegevusi ellu viivad partnerid. Kodanikuühiskonna arengukava töörühm annab oma töö tulemustest aru Vabariigi Valitsuse ja kodanikuühenduste esindajate ühiskomisjonile, mille tegevuse põhieesmärgiks on "Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni" (EKAK) rakendamise tegevuskavade ettevalmistamise, elluviimise ja täitmise hindamise süsteemi käivitamine ja arendamine.

Arengukava elluviimise olulisteks osapoolteks on veel Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus ja Kodanikuühiskonna Sihtkapitali SA. Esimese koordineeritavas maakondlike arenduskeskuste võrgustikus töötavad kolmanda sektori konsultandid pakuvad kõikides maakondades ka kodanikuühendustele tasuta info- ja nõustamisteenuseid ning koolitusi ja arendustegevusi.

Kodanikuühiskonna Sihtkapitali SA eesmärk on Eesti avalikes huvides tegutsevate kodanikuühenduste suute suurendamine kodanikuühiskonna arendamisel ning kodanikuaktiivsust soodustava keskkonna kujundamisel organisatsioonide, innovaatiliste ideede ja tegevuste rahastamise kaudu.

Arengukava kui valitsuse suunisdokument ei pane otseseid kohustusi kohalikele omavalitsustele, äri- ega kolmandale sektorile, kuid loob avaliku sektori poolse tegevuse kaudu soodsa keskkonna ja võimalused kodanikuühiskonna ja kogu kolmanda sektori elujõuliseks arenguks. Kuna valdav enamus kodanikuühendusi tegutseb just kohalikul tasandil, on arengukava rakendusplaanis pakutud välja mitmed tegevused, mis aitavad kaasa kohalike omavalitsuste ja kodanikuühenduste vahelise koostöö edendamisele ning kodanikuühiskonna rolli ja osatähtsuse kasvule.

Arengukava rakendusplaan on koostatud perioodiks 2011-2014. Siseministerium esitab juunis 2013 Vabariigi Valitsusele aruande arengukavas ja rakendusplaanis esitatud eesmärkide saavutamise ja meetmete tulemuslikkuse kohta perioodil 2011-2012. Selleks küsib Siseministerium teiste arengukavaga seotud ministriumide arvamust ning hinnangut elluviidud tegevuste vastavuse kohta arengukavas sätestatud eesmärkidele.

Täiendatud rakendusplaani perioodiks 2013-2014 esitab Siseministerium Vabariigi Valitsusele hiljemalt novembriks 2012.

8. Arengukavas kasutatud olulised mõisted

Avalikes huvides tegutsemine. Ühishüvede nimel tegutsemine, mida ei kasutata eratarbimiseks, vaid mis on kõigile kättesaadavad, nagu loodus, turvalisus, kultuur jne; või tegevus kitsamalt piiritletud grupi heaks, kui see rühm on ebasoodsas olukorras võrreldes muu ühiskonnaga.

Avalik võim. Riigiorganite süsteem, mis teostab võimu riigi territooriumil – seadusandlik ja täidesaatev võim ning õigus- ja korrakaitseorganid.

Avalike teenuste lepinguline üleandmine. Olukord, kus avaliku võimu asutus annab avaliku teenuse osutamise üle kodanikuühendusele, säilitades kontrolli ja vastutuse teenuse pakkumise üle.

Eestkoste (ka huvikaitse). Kodanikuühenduse liikmete ja teiste selle sihtrühma kuuluvate inimeste huvide ja väärtuste kaitsmine suhetes avaliku võimu, äri sektori ning avaliku arvamusega.

Eestkosteorganisatsioon. Huvikaitset teostav kodanikuühendus, mis võib olla vald- või piirkondlik organisatsioonide liit (katusorganisatsioon, võrgustik) või eraisikutest liikmeskonnaga ühendus.

Filantroopia. Teadlikult kavandatud süsteemne annetuste tegemine või vabatahtlik tegevus teiste inimeste heaolu parandamiseks.

Heategevus. Pigem ühekordne annetuste tegemine või vabatahtlik tegevus teiste inimeste heaolu parandamiseks.

Kaasamine. Avaliku võimu tegevus, mille sihiks on anda kodanikele või neid esindavatele ühendustele võimalus osaleda neid mõjutavate otsuste tegemisel, sh. õigusloomes.

Katusorganisatsioon. Vald- või piirkondlikud liikmeskonnal põhinevad avalikes huvides tegutsevate juriidiliste isikute liidud.

Kodanik. Ühiskonna iga liige, kes võib olla ka mõne teise riigi kodanik või kodakondsuseta.

Kodanikuühendus (ka vabaühendus). Üksikisikute (mitte avaliku võimu asutuste või juriidiliste isikute) poolt kasumitaotluseta eesmärkidel asutatud organisatsioon (arengukava kontekstis reeglina avalikes huvides tegutsev mittetulundusühing või sihtasutus) või selliste organisatsioonide liit.

Kodanikuharidus. Oskused, teadmised ja väärtushinnangud, mis toetavad kodaniku aktiivset ja vastutustundlikku osalemist ühiskonnaelus, aidates kaasa selleks vajalike võimaluste, tahte ja pädevuse tekkimisele.

Kogukonnateenus. Maa või linnakogukondades tegutsevate kodanikuühenduste või äriühingute pakutavad kohalikule arengule ja töökohtade loomisele orienteeritud teenused, tavaliselt olukorras, kus tururegulatsioon ei toimi. Varieerub tegevusalade osas meelelahutusest sotsiaalteenuste, ühiskommunikatsioonide majandamise, põllumajandusliku tootmise, turismini jne.

Projektitoetus. Konkreetsete projektide üldiselt ühekordseks elluviimiseks mõeldud kodanikuühenduste rahastus. Projektitoetusi eraldatakse avatud taotlusvoorude alusel.

Sotsiaalne ettevõtlus. Reeglina kodanikuühenduste majandustegevus, mille eesmärgiks on ühiskondliku probleemi lahendamine ettevõtluse kaudu. Kodanikuühenduse partneriks võivad sotsiaalses ettevõtluses olla ka äriühingud.

Tegevustoetus. Kodanikuühenduste riigieelarveline rahastamisviis, mille eesmärgiks on tagada valdkonna eesmärkide täitmise seisukohalt oluliste organisatsioonide elujõulisus ning toimetulek. Tavaliselt mõeldud üld- ja palgakulude katmiseks.

Tugiteenused. Kodanikuühendustele pakutavad koolitus-, teavitus- ja nõustamisteenused, mida osutavad Eestis näiteks maakondlikud arenduskeskused, vahel ka katusorganisatsioonid oma liikmetele või võrgustikes.

Vabatahtlik tegevus. Oma aja, energia või oskuste pakkumine vabast tahtest ja rahalist tasu saamata. Vabatahtlikud aitavad teisi või tegutsevad peamiselt avalikes huvides ja ühiskonna heaks. Oma pereliikmete abistamist ning rahalisi või esemelisi annetusi ei loeta vabatahtlikuks tegevuseks. Vabatahtlik tegevus võib olla omal algatusel ehk iseseisev või osalemine mõne organisatsiooni algatatud ja ellu viidud tegevustes.

Valitsusasutus. Riigieelarvest finantseeritavad asutused, mille põhiülesandeks on täidesaatva riigivõimu teostamine, samuti nende hallatavad riigiasutused.

9. Seos teiste strateegiliste dokumentide ja valdkondlike arengukavade-ga

Euroopa Liidu tasandil reguleerivad kodanikuühiskonna valdkonda järgmised dokumendid :

Kultuuride dialoogi valge raamat *White Paper on Intercultural Dialogue*¹⁷

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitused kodanike osalusest kohalikus avalikus elus *Recommendations (2001) 19 of the Committee of Ministers to member states on participation of citizens in local public life*¹⁸

Euroopa demokraatia tuleviku roheline raamat *Green Paper- The Future of Democracy in Europe*¹⁹

Inimõiguste hariduse parimate praktikate kokkuvõte *A Compendium of Good Practice in Human Rights Education*²⁰

Osalemine ja e-valitsemine *Public Participation in Internet Governance*²¹

Soovitused kohaliku ja regionaalse demokraatia edendamiseks *Recommendations in local and regional democracy*²²

Kohaliku ja regionaalse demokraatia lepingud *Treaties in local and regional democracy*²³

Kodanikuühiskonna õiguslik raamistik *Legal Framework of Civil Society*²⁴

Kindel kohustus tagada meeste ja naiste võrdõiguslikkus (naiste harta) *A Strengthened Commitment to Equality Between Men and Women. A Women's Charter*²⁵

Riiklikest strateegiadokumentidest on arengukava seotud enim järgmiste strateegiliste dokumentide ja arengukavade-ga:

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon (Riigikogu 12. detsembri 2002. a otsus), mille kohaselt kodanikuühenduste ja avaliku võimu esindajad lähtuvad oma koostöös põhimõtetest ja väärtustest, milleks on: kodanikuaktiivsus, osalus, austus, partnerlus, vastutus ja aruandmiskohustus, kodanikualgatuse poliitiline sõltumatus, korruptiivsuse vältimine, säästev ja tasakaalustatud areng ning võrdne kohtlemine

Valitsuse tegevusprogramm 2007-2011, mille kohaselt valitsusliit peab riigi arengus oluliseks eelkõige kodanikuühiskonna tugevnemist, loeb Eesti elu edendamisel kodanikuühendusi oma partneriks ning peab riigi tasemel tegutsevate kodanikuühendustega aktiivset dialoogi. Eesti ei saa endale demograafilistel põhjustel lubada riigiaparaadi suurendamist. Eesti riik peab tugevnema mitte uute asutuste loomise ja täiendavate ametnike teenistusse võtmisega teel, vaid kaasates kodanikke ja kodanikuühendusi riigivalitsemisse ja võttes laiemalt kasutusele uusi tehnoloogiaid.

Riiklike struktuurivahendite kasutamise strateegiaga 2007–2013 haldusvõimekuse tegevus-suund panustab ka kodanikuühenduste arendamisse.

¹⁷ <http://www.coe.ee/?arc=&op=body&LaID=1&id=129&art=646&setlang=est>

¹⁸ <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc01/EDOC9265.htm>

¹⁹ http://www.coe.int/t/dgap/democracy/activities/key-texts/02_Green_Paper/

²⁰ http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/1_What_is_EDC_HRE/general_announcement2_2oct09_en.asp#TopOfPage

²¹ http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/Public_participation_internet_governance/Default_en.asp#TopOfPage

²² http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/WCD/CS_Recommendations_en.asp#

²³ http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/WCD/CS_Conventions_en.asp#

²⁴ http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_co-operation/Civil_society

²⁵ http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/documents/pdf/20100305_1_en.pdf

Eesti täiskasvanuhariduse arengukava aastateks 2009-2013 eesmärk arendada välja elukestva õppe süsteem, mis tagaks täiskasvanud elanikkonnale mitmekesised, alternatiivsed, toetavad, koostöös rakendatavad õppimisvõimalused, mis omakorda suurendaksid inimeste võimalusi omandada vähemalt ühe taseme võrra kõrgem haridus või kvalifikatsioon.

Noorsootöö strateegia 2006-2013 (06.07.2006 Valitsuse 07.07.2006 korraldus nr 380) on alus noortepoliitika eesmärkide saavutamiseks ja rahastamise kavandamiseks ning riigi, kohaliku omavalitsuse ja kolmanda sektori koostöös.

Korruptsioonivastane strateegia aastateks 2008-2012 3.04.2008 Valitsuse korraldus nr 164 Kolmandas sektoris on korruptsioonioht ennekõike seotud mittetulundusühingute (MTÜ) ja avaliku võimu vaheliste suhetega. Korruptsioonioht tekib, kui MTÜ-dele üle antavate avalike ülesannete kord ei ole läbipaistev. Samuti suurendab korruptsiooniriski MTÜ-de rahastamise kord, kui see pole selge ja ühetaoline. Näiteks napib teavet kohaliku omavalitsuse ja kohalike MTÜ-de suhetest. Puuduvad andmed, milliseid MTÜ-sid ja millistel tingimustel kohalik omavalitsus rahastab.

Eesti säästva arengu riiklik strateegia "Säästev Eesti 21" (Riigikogus heaks kiidetud 14. septembril 2005) seab üheks eesmärgiks sidusa ühiskonna, mida iseloomustab tugev kodanikuühiskond, mis osaleb võrdväärse partnerina nii poliitiliste otsustuste kujundamisel kui mitmete (sotsiaalse suunitlusega) teenuste pakkumisel

Eesti lõimumiskava 2008-2013 (10.04.2008 Valitsuse korraldus nr 172) kohaselt on lõimumine kogu ühiskonda haarav protsess, mida kujundab kodanikuühenduste, kohalike omavalitsusorganite ja riigiasutuste tegevus soodsa õigusliku, majandusliku, sotsiaalse ja vaimse keskkonna kujundamisega.

Ida-Virumaa tegevuskava 2010-2014 (10.09.2010 Valitsuse kabinetinõupidamise otsus) on suunatud kodanikuühiskonna arendamise tagamisele Ida-Virumaal, sh võttes arvesse keelelisi aspekte.

Täiendatud **"Eesti infoühiskonna arengukava 2013"** (30.07.2009 Valitsuse korraldus nr 327) Kodaniku, ettevõtja ja ametniku portaali arendamine ja sidumine vajalike teenustega: kõik avalikus sektoris loodud teenused on isikutele saadavad kodanikuportaali kaudu. Riigi otsustusprotsessides osalemise võimaluste laiendamine (eDemokraatia)

Rahvastiku tervise arengukava 2009-2020 (17.07.2008 Valitsuse korraldus nr 325) prioriteetide aluseks on inimestevaheline solidaarsus, võrdsed võimalused ja õiglus, juurdepääs kvaliteetsetele tervishoiuteenustele ja kodanikuühiskonna võimustamine. Terved ja ühiskondlikult aktiivsed kodanikud on riigi arengu aluseks.

Eesti maaelu arengukava 2007-2013 (12.02.2007. a Valitsuse korralduses nr 81) meetme 3.2 (külade uuendamise ja arendamise investeringutoetus) eesmärgiks on muu hulgas parandada maapiirkonna elukeskkonna atraktiivsust ja elukvaliteeti kohaliku aktiivsuse suurendamise ja mittetulundussektori arendamise kaudu.

Loetelu ei ole täielik, sest kodanikuühiskonna arengu toetamise panustavad otseselt või kaudselt ka paljud teised riiklikud strateegiadokumendid ja arengukavad.